

Аді Ендре

Біографія

Аді Ендре

(22.11.1877 – 27.01.1919)

АДІ, Ендре (Ady, Endre – 22.11.1877, с. Ерміндсент – 27.01.1919, Будапешт) — угорський поет. У 1906 р. вийшла друком збірка Аді "Нові вірші" ("Új versek"), яка відразу привернула увагу широкої читацької аудиторії; у 1918 р. побачила світ його остання прижиттєва збірка — "На чолі мерців" ("A halottak elen"). Таким чином, поетичний шлях Аді припав на перші два десятиліття ХХ ст., і це можна вважати символічним: дійсно, в особі Аді в угорську літературу прийшов перший поет ХХ ст. Аді першим в Угорщині глибоко пережив і висловив усі ті проблеми й альтернативи, перед якими неминуче опинялася будь-яка мисляча людина ХХ ст. Саме ця особливість — яскраво виражена належність до ХХ ст. — стала визначальною рисою творчості Аді і значною мірою зумовила його місце в історії угорської поезії.

Аді народився в селі Ерміндсент (тепер — територія Румунії), в одній із найвідсталіших аграрних областей Угорщини. Його батько, дрібний землевласник, майже селянин за соціальним статусом, заздро мріяв про "панство". Через те він і згадував так часто своє давнє дворянство (нічим, окрім родинних переказів, не підтверджене) і через те й віддав своїх синів, Ендре та Лайоша, у добрі школи, прагнучи виховати з них справжніх "панів". Спочатку Аді навчався в Ерміндсенті та римсько-католицькій гімназії в Надькарое (зараз — Карей, Румунія). Після цього майбутній поет продовжив освіту у Зілах, у реформатській гімназії, де провчився останні чотири гімназійні роки. Зілахська (тепер — Залеу, Румунія) гімназія належала до тих шкіл, де глибоко шанували і культивували пам'ять про національно-визвольну боротьбу угорського народу проти влади Габсбургів, де виховували повагу до героїв цієї боротьби — куруців. Саме у ній почав формуватися Аді — нонкорформіст. Незабаром, розвіявши батьківські мрії про "панське" життя, про чиновницьку кар'єру, Аді, двадцятирічний дебrecенський студент-юрист, подався у журналісти. Окрім усього, з цього бунті було й захоплення божественним життям. Неприйняття обмеженого, міщанського існування, внутрішній неспокій, неприкаяність, безпритульність нав'язали йому спосіб життя, з якого він виніс згубну звичку до алкоголю та сифіліс, що скоротили його життя.

Згодом Аді покинув "застійне місто" Дебрецен, де розпочав свою журналістську діяльність, і перебрався у Надьварад (тепер — Орадя, Румунія), а в 1904 р. — у "місто міст", у Париж. Майже рік він провів там як кореспондент різних угорських газет. Життя все міцніше пов'язувало поета з містом — містом взагалі. І не лише зовнішньо, а й внутрішньо: це стосувалось і його способу життя, і світогляду, і, звичайно, його поезії.

Щодо способу життя поворот був ознаменований уже тим, що Аді обрав

зневажувану у "сільській Угорщині" "вільну професію" — професію журналіста. Проявився він й у великому, всепоглинаючому почутті — коханні до заміжньої жінки, котру Аді у віршах називає Ледою. Це кохання тривало майже десять років. У присвячених їй творах поет з небаченою ще в угорській

літературі відвертістю показав безмежну складність людських стосунків, суперечливість почуттів, що пов'язують мужчину та жінку: *З ума зведе мене, жадана, Ця справжність ласк, ця повнадобрість,*

Ця суть віддання і владання. Чолом пірнувши в твоє лоно, Відчайно, рвійно, тужно, спрагло Молю: відмов мені, мадонно! ("Я хочу зберегти тебе...", тут і далі пер. М. Лукаша) Це кохання, з його "незаконністю", з його гордою відкритістю, відвертістю, також було викликом лицемірній моралі напівфеодальної Угорщини.

Водночас у поезії Аді значне місце займали мотиви Ероса і Танатоса, вони також дозволяли заглянути у світ загадкової, примарної, далекої краси. Поет оспівував вогні міфологізованого міста, Парижа, куди на початку ХХ ст. здійснювали паломництво прихильники Мистецтва, відтворювала вабливий шум морських просторів. Сірому, безкрилому животінню Аді у своїх віршах гордо протиставляв високі поривання і відважно обстоював посеїбічність, життєлюбність, право хотіти Всього.

Лірика Аді і в царині форми була революцією в угорській поезії. Заперечуючи існуючі у тогочасній літературі пошанівки віджилих традицій, приземлену натуралістичну описовість, вона утверджувала, з одного боку, індивідуальність, новаторство, безмежну щирість, а з іншого — музичність вірша. Якщо до Аді угорські поети перше місце віддавали логіці, раціоналістичності, то Аді висунув на перший план символ, здогад, натяк. Якщо до нього поезія концентрувала свою увагу на зовнішньому, предметному аспекті буття, то Аді звернувся до духовного життя людини, до її таємничих глибин. У його поезії зазвучала любов до безмежності, безкрайності і потяг до недосяжних "синіх квітів" ідеалу, абсолютної досконалості. Це була романтика нової епохи.

Перші дві "справжні" збірки Аді, "Нові вірші" та "Кров і золото" ("Ver es arany", 1907), відразу ж висунули його у ряд найперших поетів. Невипадково Аді був беззаперечно визнаний вождем заснованого в січні 1908 р. літературно-художнього журналу "Нюґат", який об'єднав проникнуті новими прагненнями літературні сили. Починаючи з 1908 р., навколо поезії Аді не припинялися все більш і більш запеклі суперечки. "Божевільний", "чудовисько", "п'яниця" — у такому дусі писали про поета у тодішній пресі. Відчуття безпритульності все більше опановувало Аді. Це позначилося і на способі його життя. Він майже постійно в дорозі; наче втікаючи, рятуючись від чогось, Аді переїжджав із міста в місто, мешкаючи у гостиницях; у нього, по суті, ніде не було постійної квартири.

Аді сприймав свою епоху в усій її заплутаності та суперечливості. У його душі вкоренився своєрідний, характерний для ХХ ст. різновид світової скорботи: "безпричинна нудьга", сум'ятливий страх перед Nihil. Йому постійно вчувалася зловісна "пісня косовиці" на безкрайній "ниві смерті". Один за одним з'являються

мотиви, пов'язані з Nihil: самотність, втрата дороги. Особливо яскраво це проявилось, зокрема, у вірші "Над мертвими водами":

І всі ми падаєм і гинем, Нас тягне та зловонна твань... Шкода великої любові, Шкода змагань, дерзань, палань, — Нас губить та бездонна хлань, Те мертве озеро — Угорщина. Але, слід зазначити, що поет не онтологізував цих мотивів, не надавав їм характеру неминучого фатуму. Джерелом та основою надії, запорукою того, що людина знайде себе у навколишньому світі, для поета була сама людина — "людина поміж нелюдськості".

"Людина поміж нелюдськості" — такий лейтмотив пізньої творчості Аді (зб. "Наша любов" — "Amagunkszerelme", 1913; "Хто мене бачив?" — "Ki látott engem?", 1914; "Останні кораблі" — "Az utolsd hajok", 1923). У цих збірках поет, як і раніше, залишається "хоронителем" на сторожі людяності. Це надає особливого звучання, особливого чару і його любовній ліриці тих років, так званим "віршам Чінске", присвяченим дружині — Берті Бонца. Навіть у "свистоплясці вбивств" поет захищав, охороняв "серця вічну пісню": красу та кохання.

У роки Першої світової війни здоров'я Аді значно погіршилося, а її закінчення він зустрів уже на грані згасання. Поет помер 27 січня 1919 р. у санаторії "Ліґет". Українською мовою вірші Аді перекладали М. Бажан, М. Лукаш, Ю. Шкробинець, І. Драч, В. Забаштанський, П. Осадчук, К. Дрок, М. Шаповал, С. Йовенко, С. Жолоб, І. Мегела та ін.

Тв.: Укр. пер. — Вибране. — Ужгород, 1949; Вибр. поезії. — К., 1977; [Вірші] // Дніпро. — 1982. — № 2; [Вірші] // Лукаш М. Від Боккаччо до Аполлінера: Переклади. — К., 1990. Рос. пер. — Стихи. — Москва, 1975; Избранное. — Будапешт, 1981.

Літ.: Россиянов О. К. Творчество Эндре Ади. — Москва, 1967; Мегела І. Нових часів — нові пісні // Дніпро. — 1982. — № 2. За І. Кіраєм